

Waarom een keurmerk voor leermiddelen geen goed idee is

Het voornemen van de regering om een keurmerk voor leermiddelen in te voeren is geen goed idee. Het is bovendien een zoveelste initiatief waarbij de overheid het subtile evenwicht verstoort in de verhouding tussen (de grondwettelijk bepaalde) vrijheid van onderwijs enerzijds en overheidsingrijpen anderzijds.

DE TROFEEÏNKAST VAN DE OVERHEID

De verhouding tussen het vrijheidsgehalte van de scholen en de juridische maatregelen van de overheid is een geschiedenis op zich. Het gaat om een dynamisch evenwicht tussen wat autonomie

is en wat de overheid als grenzen aan die autonomie oplegt. De geschiedenis daarover is soms woelig verlopen met twee schoolstrijden respectievelijk afgesloten in 1884 en 1958. Bij de communautarisering van het onderwijs in 1988 was de verhouding autonomie-overheid gekenmerkt door behoorlijk wat impact van de koepels bij het onderwijsbeleid. Er was een band gegroeid tussen politici van de vigerende partijen en de bestaande netten. In de startfase van het Vlaamse onderwijs konden de betrokken ministers Coens (tot 1992) en Van den Bossche (tot 1999) leven met deze opstelling. De netten kregen een begeleidingskorps in ruil voor overheidseindtermen die uiteindelijk minimumdoelen zouden worden. De overheid vond de eindtermen al een grote stap. Ook de vernieuwde impact van inspectie was een overheidstroef. En met *Klasse* kreeg de overheid ook een sterke spreekbuis.

Maar er kwamen vragen over het gewicht van de koepels bij het onderwijsbeleid. Sommigen zagen in de werking van de koepels een mogelijke nieuwe centralisering, maar nu in plaats van de overheid. De vrijheid van onderwijs werd toen gepercipieerd als een sterke impact van de netten op het onderwijsbeleid, inbegrepen de leerinhouden. De weerstanden tegen de eindtermen (1994 tot 2002)

kregen steun door de vernietiging in 1996 van de eerste goedgekeurde eindtermen basisonderwijs.

Een reactie kwam onder minister Vanderpoorten in 1999. Zij stelde, onder het principe van het primaat van de politiek, een aantal grenzen aan die vrijheid. Ze liet de eindtermen ingaan zonder nog een eensluitend advies van de Vlor. Zij was ook de auteur van nieuwe netoverschrijdende inschrijvingsregels via een baanbrekend GOK-decreet in 2002. Ze voerde ook sinds 2002 de jaarlijkse door de overheid georganiseerde peilingsproeven in. Ze voegde het elektronische Schooldirect toe aan de communicatie van *Klasse*. De opvolgers van Vanderpoorten, Vandenbroucke (2004-2009) en Smet (2009-2014) herstelden echter de impact van de koepels door die te beschouwen als een soort middenveld. Vandenbroucke nam de voormalige topman van het gemeenschapsonderwijs en een topfunctionaris bij het katholiek onderwijs respectievelijk op als kabinetschef en adjunct-kabinetschef. Ook minister Smet volgde dat beleid. Het klassieke partijpolitieke landschap van toen met katholieken, socialisten en groenen en met wat dissidentie bij de liberalen kon zich nog vinden in deze 'middenveld'-opstelling.

Na de verkiezingen in 2014 met de overwinning van NVA

veranderde het politieke landschap en werd het 'primaat van de politiek' opnieuw bovengehaald. De regering 2014-2019 creëerde een vloedgolf van decreten. De ene metro van decreet was pas vertrokken of de volgende kwam er al aan. Die maakte duidelijk dat de politiek nu het voortouw nam. Een belangrijke werf was de herziening van de eindtermen, die uiteindelijk door overhaasting leidde tot een herhaling van de vernietiging van 1996.

Tijdens de legislatuur 2019-2024 maakte de minister zijn handelsmerk van het containerbegrip 'kwaliteit'. Dat begrip was vooral gebaseerd op de resultaten van internationale toetsen zoals PISA en PIRLS. Onder meer door de grote impact van de OESO (die meer en meer optreedt als een pretoriaanse garde van het begrip 'kwaliteit'), verspreidde het zich strovuursgewijze als een cassandraboederschap. Zeldzaam waren de kritische stemmen of relativeringen in de olievlek van slecht nieuws. De politiek en in de eerste plaats de minister eigende zich de missie toe om deze 'slechte' kwaliteit aan te pakken. Daarbij ontbrak het niet aan overheids-'initiativitis'. De mega-operatie van de centrale toetsen was het meest ingrijpend. Maar daarnaast kwam het nogal naïeve geloof in de meetbaarheid en maakbaarheid van het onderwijs via steeds maar nieuwe opgelegde toetsen en controledruk, zoals de Koala-test, de NT2-toets en de expansie van allerlei jkings- en starttoetsen. Een andere lijn van ingrepen was het

'commissioneren' van kwaliteits-thema's via drie commissies: de commissie Beter Onderwijs, de commissie van Wijzen en de commissie Inclusief Onderwijs. Die aanpak is een gekende strategie in de politiek. Een commissie levert een rapport af waarvoor de minister niet verantwoordelijk is, terwijl het wel toelaat kersen te plukken uit de vaak talrijke aanbevelingen. Er moest ook iets gebeuren met de aanpak van de leraren. Getrouw aan het Angelsaksische denken over de wetenschappelijke bewijskracht van allerlei methodes kwam er net zoal in de VS en Engeland een *clearing house* voor het aanbevelen van methoden die wetenschappelijk bewezen zijn. Al spreekt men gelukkig niet meer van evidence-based methoden, maar van op wetenschappelijke informatie geïnspireerde methoden. Tegelijkertijd werd Klascement door de overheid overgenomen en werd ook een Kenniscentrum Digi-sprong opgericht. Alles samen een behoorlijk gevulde trofeeënkast voor de overheid.

EEN KWALITEITSALLIANTIE VOOR LEERMIDDELEN

Er is echter nog een opening in het activisme van de overheid: het toekennen van een keurmerk aan onderwijsleermethoden. Het verleden heeft echter geleerd dat die weg het best niet bewandeld wordt. Het alternatief is er immers: een kwaliteitsalliantie met de uitgeverijen.

In 2021 werd een werkgroep ingericht om zich te buigen over

de kwaliteit van de leermiddelen. Onder leiding van Luc De Man werd een inventaris gemaakt van de aanwezigheid en de aard van de leermiddelen in het Vlaamse onderwijs. Daaruit kwam de kwaliteitsalliantie voor leermiddelen waarin de uitgevers zich engageerden om te streven naar kwaliteitsvolle en economisch haalbare leermiddelen. In het kielzog daarvan werd in 2022 een halfjaarlijks ontwikkelingsproject uitbesteed aan het Expertisecentrum van Effectief leren. Het resultaat was een 'handleiding bij een kader voor didactische kwaliteit van leermiddelen'. Dit project over de kwaliteit van de leermiddelen baadde niet in het ministeriële somberdenken over de kwaliteit van het onderwijs en de 'nieuwe revolutie'. Het project speelde zich af in de luwte en in een open sfeer van dialoog en reflectie. Het resultaat ervan is verdienstelijk en levert positieve signalen voor innovatie.

Maar dit resultaat staat ver af van de politieke toe-eigening in het regeerakkoord. Net zoals er geen Test Aankoop voor scholen is, kan je ook niet ondubbelzinnig een leermiddel beoordelen. De keuze voor een leermiddel is immers afhankelijk van de doelstellingen van je vak- of leergebied, je pedagogisch project, je eigen deskundigheden als leraar, de kenmerken van je leerlingen, de infrastructuur in je school en uiteraard ook het kostenplaatje. Dat is een les die we uit het verleden kunnen leren. Maar ook internationaal is er geen eenduidigheid.

VROEGER

Volgens de principes van de vrijheid van onderwijs moest de keuze van leermiddelen aan de schoolbesturen worden overgelaten. Maar dat werd niet zomaar toegepast. Een wet van 1850 voorzag in een 'keuringscommissie voor leerboeken in het officieel middelbaar onderwijs'. Tot 1990 bestond er zowel in het 'rijks-' als in het vrij onderwijs de Verbeteringsraad, die leermiddelen (vrijwel steeds boeken) kritisch moest beoordelen. De Verbeteringsraad kon volgende beslissingen nemen:

- Het leermiddel wordt toegelaten.
- Het leermiddel kan worden toegelaten voor bepaalde doeleinden.
- Het leermiddel wordt toegelaten voor een bepaald vak en een bepaald type onderwijs.

De toegelaten leermiddelen verschenen in een jaarlijks gepubliceerde lijst. Opstellers daarvan waren meestal inspecteurs in het rijksonderwijs en leerplanverantwoordelijken in het vrij onderwijs. De kwaliteit van de recensies liep sterk uiteen, gaande van ingevulde checklists tot zeer gedetailleerde of ideologisch geleerde opstellen. De rechtstreekse invloed van de verbeteringsraad op het keuzegedrag van leraren was vrijwel onbestaande. De leraren kenden niet eens het bestaan ervan. Invloed was er alleen onrechtstreeks via de leerplancommissies en de inspectie. Bij allerlei vernieuwingsprojecten onder meer van het VSO en het VLO werden

sindsdien vaak lijsten van criteria gehanteerd, die de scholen konden gebruiken bij het kiezen van een methode of handboek. Het zal niet verwonderen dat er een hele diversiteit van dergelijke criteria mogelijk was. Vaak kozen scholen of leraren ook op basis van recensies van handboeken in vaktijdschriften.

EN IN HET BUITENLAND

Naargelang van het centraliseringsgehalte van een overheid zie je in buitenlandse onderwijs-systemen aangepaste regels voor het kiezen van leermiddelen. Bij niet-democratisch georganiseerde landen gaat het logischerwijze om verplichte leermiddelen. Maar ook in ontwikkelingslanden worden vaak methoden en leermiddelen letterlijk gevolgd door een gebrek aan financiële middelen en geschoolde leraren. Vaak worden die verbonden aan centrale toetsen, omdat het de meest eenvoudige weg is om een minimale kwaliteit van het onderwijs te waarborgen. Bepaalde internationale firma's zoals Pearson zijn in die landen erg actief. *Teaching-to-the-tests* is bij weinig geschoolde leraren en gebrek aan middelen een geschikte uitweg.

Maar ook in welvarende rijke landen zie je diverse graden van inmenging bij leermiddelen. Het kan gaan om echte lijsten van goedgekeurde middelen tot checklists waaraan een leermiddel moet beantwoorden. In sterk toetsgerichte landen, zoals de VS en Engeland, zijn

het vaak de examenorganisaties en/of toetseninstituten, die ook de materialen en leermiddelen leveren om voor te bereiden op die toetsen. De vrijheidsgraden voor scholen en leraren worden op die wijze erg beperkt voor de vakken die centraal worden getoetst. Een berucht voorbeeld is de *literacy en numeracy strategy*, gelanceerd door de regering-Blair in 1999. Zoals geweten maakte Blair prioriteit van 'education, education, education'. Daar werd een strikt managementsysteem opgezet (de beruchte 'delivery unit') met veel centrale toetsen, een strakke inspectie en een stringente afrekencultuur. Kers op de taart was de *literacy en numeracy strategy* voor het basisonderwijs. Voor lezen en rekenen moesten respectievelijk 85% en 75% van de leerlingen een vooropgestelde benchmark halen. Daartoe kregen de leraren dikke bundels volledig voorbereide lessen, die de leerlingen voorbereidden op de centrale toetsen. En zo kwam er uiteraard via dit 'schoolvoorbeeld' van *teaching-to-the-tests* een stijging in de resultaten. Maar dit effect was niet blijvend. Er kwam verzet van de leraren, er ontstond toetsmoeheid en daarenboven werden het spreken en schrijven zwaar verwaarloosd. De *scripted lessons* werden in 2003 afgeschaft. In ons buurland Nederland bestond tot in de jaren negentig het Nationaal Informatiecentrum Leermiddelen (NICL). Maar ook daar was de verscheidenheid in beoordelingscriteria een struikelblok.

GEEN KEURMERK

Nooit in de geschiedenis van ons onderwijs werd op korte tijd zo sterk ingegrepen op de vrijheid van onderwijs. De opeenvolging van initiatieven tijdens de twee laatste legislaturen heeft tot meer standaardisering, uniformiteit en controledruk geleid. Het nieuwe regeerakkoord bevat zelfs heel wat didactische en pedagogische 'aanbevelingen'. Bij leraren creëert een dergelijk maakbaarheidsbeleid onzekerheid en weerstand. In tegenstelling tot het openlijk

beleden discours om leraren meer impact te geven, blijkt uit de groeiende bedilzucht van de overheid in feite een manifest wantrouwen tegenover wat er op de scholen en in de klassen gebeurt. De overheids-Gulliver herleidt leraren meer en meer tot Lillyputters.

Leermiddelen behoren een keuze te zijn voor de schoolteams. De kwaliteitsalliantie en het bestaan van goede criteriumlijsten voor het kiezen en ontwikkelen van

leermiddelen garanderen voldoende de kwalitatieve inzet ervan. En wat de invulboeken betreft. Die kunnen ook voor een aantal doelen zinvol zijn. Maar doe het dan zoals meester Bunkens toen ik in het vijfde leerjaar zat. Wij hadden een werkschrift en daarin noteerden wij de oplossingen van de invulbladen. En zo gingen die invulboeken jarenlang mee.

■ Roger Standaert

Redactielid *Impuls*

IMPULS COMPLEMENTAIR MET IMPULS-BLOGS

Binnen de redactie van *Impuls* werd in 2017 beslist om naast het tijdschrift ook regelmatig blogs te publiceren. Dat had uiteraard te maken met de periodiciteit van drie maanden, waardoor het moeilijk is om direct op de actualiteit in te spelen. Dat gebeurde aanvankelijk niet speciaal in tijd gepland en ook op basis van de beschikbare redacteurs. Het blogproject stond los van de relatie die *Impuls* had met de toenmalige uitgevers. Sinds de vernieuwing van *Impuls* en de overgang ervan naar Gompel&Svacina Uitgevers werd de band met het tijdschrift versterkt door telkens via een blog een korte inhoud van het de maand daarop verschijnende nummer te publiceren en dit naast de regelmatige blogs vanwege de redactieleden.

Na een evaluatie van dit tweeledige circuit heeft de redactie beslist om naar een hechtere afstemming van de beide editielijnen te streven. Daarom zullen naast de vier samenvattende blogs over het komende nummer systematisch een viertal kwaliteitsvolle blogs worden gepubliceerd. Daartoe zal zorgvuldig worden gekeken naar blogbijdragen die aanvullend zijn ten opzichte van de printversie. Of bijdragen die aansluiten op de actualiteit. Ze zullen geschreven worden door leden van de redactie of op vraag van de redactie. Dit laatste is nieuw omdat de redactie daarvoor selectief en beredeneerd een beroep zal doen op in het onderwijs belangrijke personen en/of duidelijke deskundigen rond een betrokken thema. Deze gastblogs kunnen op die manier de inhoud en de artikelen van het tijdschrift op gezagvolle wijze versterken of verdiepen.

De intekening op die blogs blijft, met instemming van de uitgever, gratis. De uitgever heeft inmiddels ook voor een archief gezorgd van de sinds 2021 verschenen blogs. Die kunnen op die wijze worden geconsulteerd. Inschrijven op de blogs kan via www.impuls-onderwijs.blogspot.com.

